Ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς, τό Βυζάντιο καί ἡ ἐποποιΐα 1912-13

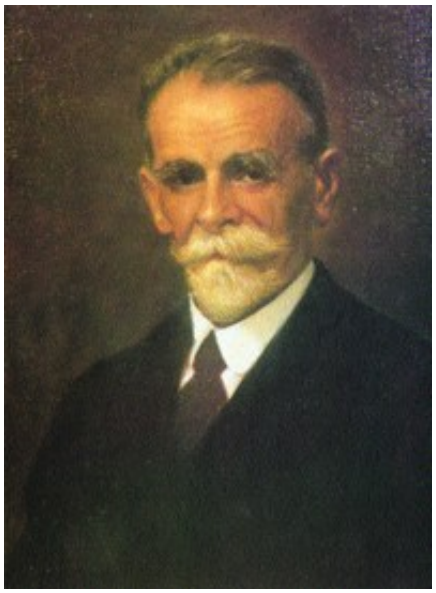
Ὁ ποιητής Κωστῆς Παλαμᾶς

Γράφει ο **Κωνσταντίνος Χολέβας** - Πολιτικός Επιστήμων

Ὁ ἑορτασμός τῶν 100 χρόνων ἀπό τούς νικηφόρους Βαλκανικούς Πολέμους τοῦ 1912-13 καί τήν ἀπελευθέρωση τῆς Ἠπείρου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Κρήτης καί τῶν νησιῶν τοῦ Βορείου Αἰγαίου, μᾶς φέρνει στόν νοῦ τό ἐρώτημα: Ποιές ἦσαν οἱ πνευματικές ρίζες αὐτῆς τῆς μεγάλης ἐθνικῆς ἐξορμήσεως; Ποιός ἦταν ὁ ρόλος τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων πού βοήθησαν νά ξεπερασθεῖ ἡ ἐθνική κατάθλιψη μετά τήν πτώχευση τῆς χώρας ἐπί Χαρ. Τρικούπη τό 1893 καί τήν ἧττα ἀπό τούς Τούρκους τό 1897; Κορυφαία θέση μεταξύ τῶν πνευματικῶν πατέρων τῆς νίκης κατέχει ὁ ἐθνικός μας ποιητής Κωστῆς Παλαμᾶς. Προετοίμασε τήν ἀνάσταση τοῦ Γένους ἐπαναφέροντας στό προσκήνιο τό Βυζάντιο-Ρωμανία καί προβάλλοντας τήν ἀδιάσπαστη ἱστορική συνέχεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μία συνέχεια, ἡ ὁποία γιά ἐμᾶς τούς Ὀρθοδόξους Χριστιανούς δέν ἀντιμετωπίζεται μέ βιολογικά,-φυλετικά κριτήρια, ἀλλ΄ ὡς ἐνότητα πνεύματος, ὡς πολιτιστική συνέχεια, ὡς ἄρρηκτος ψυχικός δεσμός μεταξύ Ἀρχαίας, Βυζαντινῆς, Τουρκοκρατούμενης, Φραγκοκρατούμενης και Νεώτερης Ἑλλάδος.

Τό κορυφαῖο ποίημα τοῦ Παλαμᾶ, τό ὁποῖο χαρακτηρίσθηκε ὡς τό Ἔπος τῆς Ἑλληνικῆς Διάρκειας, εἶναι Ἡ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ». Ἐγράφετο ἐπί 25 χρόνια καί ἐξεδόθη σέ βιβλίο τό 1910. Ἀποτελεῖταοι ἀπό 4225 στίχους καί διαιρεῖται σέ 12 Λόγους (κεφάλαια). Ὁ ἴδιος ὁ ποιητής παραδέχεται ὅτι ἔγραψε αὐτό τό ἐπικό ποίημα γιά νά βοηθήσει στήν ἐθνική ἀναγέννηση, στήν προετοιμασία τῆς ἐθνικῆς ἐξορμήσεως γιά τήν ἀπελευθέρωση πανάρχαιων ἑλληνικῶν πατρίδων. Ἔγραψε σχετικά: «Χωρίς ψεύτικη μετριοφροσύνη σημειώνω ὅτι ὁ πρόλογος τοῦ δευτέρου μας πολέμου μας μέ τόν Βούλγαρο εἶναι ἕνα βιβλίο στίχων, ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» (1).

Τό ποίημα ἀντλεῖ τήν ἀρχική του ἰδέα ἀπό δύο γεγονότα, τά ὁποῖα καταγράφονται ἀπό βυζαντινούς ἱστορικούς. Ὁ Παχυμέρης περιγράφει ὅτι ὅταν οἱ στρατιῶτες τοῦ Μιχαήλ Παλαιολόγου, Ἕλληνος αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας, ἀπελευθέρωσαν τό 1261 τήν Κωνσταντινούποολη ἀπό τούς Φράγκους εἶδαν ὅτι οἱ Σταυροφόροι εἶχαν συλήσει τόν τάφο τοῦ Βασιλείου Β΄τοῦ Μακεδόνος, τοῦ αὐτοκράτορος πού ἔσωσε τό κράτος του ἀπό τήν βουλγαρική ἀπειλή. Ἡ τελική μάχη, σημειώνω,

ἔγινε στό Κλειδί κοντά στό σημερινό Σιδηρόκαστρο, τόν Ἰούλιο τοῦ 1014, και τοῦ χρόνου συμπληρώνονται ἀκριβῶς 1000 χρόνια. Τό σκέλεθρο τοῦ φημισμένου βασιλέως τοῦ Βουλγαροκτόνου, εἶχε στό στόμα μία φλογέρα, τήν ὁποία εἶχαν τοποθετήσει περιπαικτικά οἱ Φράγκοι εἰσβολεῖς. Ὁ Κ. Παλαμᾶς φαντάζεται ὅτι ἡ φλογέρα αὐτή διηγεῖται μελωδικά τό νικητήριο προσκύνημα τοῦ Βασιλείου Β΄ στήν Ἀθήνα. Πρόκρειται γιά γεγονός, τό ὁποῖο ἀναφέρει ὁ χρονογράφος Κεδρηνός, ἡ δεύτερη πηγή ἐμπνεύσεως τοῦ ποιητῆ μας. Ὁ Βασίλειος ἦλθε μέ ὅλον τόν στρατό του τό 1018 γιά νά προσκυνήσει τήν Παναγία τήν Ἀθηνιώτισσα, δηλαδή τόν Παρθενῶνα. Σήμερα ἐλάχιστα τονίζεται τό γεγονός ὅτι ἐπί 1000 περίπου ἔτη ὁ Παρθενών ἦταν Ὀρθόδοξος Χριστιανικός ναός ἀφιερωμένος στήν Θεοτόκο καί μάλιστα προσήλκυε χιλιάδες προσκυνητές ἀπό ὅλη τήν Ὀρθόδοξη Οἰκουμένη. Ὁ σύγχρονός μας βυζαντινολόγος Ἀντώνης Καλδέλλης, ὁ ὁποῖος διδάσκει στό Πανεπιστήμιο τοῦ Ὀχάϊο τῶν ΗΠΑ, τεκμηριώνει τή μεγάλη ἀπήχηση τοῦ Χριστιανικοῦ Παρθενῶνος καί πιστεύει ὅτι περισσότερη αἴγλη εἶχε ὁ ναός ἐπί Βυζαντίου (Ρωμανίας ἐπί το ὀρθότερον) παρά στήν κλασσική καί ἑλληνιστική ἀρχαιότητα. (2).

Ὁ νεοελληνιστής Πανεπιστημιακός καθηγητής Κώστας Κασίνης ἔχει ἐπισταμένως μελετήσει τίς πηγές ἐμπνεύσεως τοῦ Κ. Παλαμᾶ καί καταγράφει ὅλες αὐτές στή διατριβή του. Μεταξύ ἀλλων ἐντοπίζει ὅτι ἡ ἐπική Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ ἔχει στοιχεῖα ἀπό τόν Ὅμηρο, τούς ἀρχαίους τραγικούς και φιλοσόφους -τούς ὁποίους ὁ Παλαμᾶς διάβαζε ἀπό τό πρωτότυπο- ἀπό τήν Βίβλο, τόν Ἀκάθιστο Ὕμνο, τά Συναξάρια τῶν Ἁγίων, τά ἀκριτικά τραγούδια, τή δημοτική ποίηση, τήν κρητική ποίηση, τίς «Διηγήσεις Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος». Ἐπισημαίνει χαρακτηριστικά:

«Ἡ ἰδέα εἶναι ἡ συνέχεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὑποβάλλεται μέ ποικίλους τρόπους στόν ἀναγνώστη καί ἔχει ἀναγνωριστεῖ ἀπό τούς λίγους ἑρμηνευτές τοῦ ποιήματος. Ἀλλά καί ὁ ἴδιος ὁ ποιητής μᾶς ἀποκαλύπτει τίς προθέσεις του γιά τό στόχο αὐτό, λέγοντας πώς «πρωτοκύτταρο» τοῦ ἔργου ὑπῆρξε ἕνας καί μοναδικός στίχος, πού κράτησε στή μνήμη του ἀπό λιγόστιχο τραγοῦδι:

Προσκύνησε τήν Παναγιά μέσα στόν Παρθενῶνα.

….. Εἶναι ἀνάγκη νά σημειωθεῖ πώς ἡ ἰδέα αὐτή, πού ἀποτέλεσε κατευθυντήριο γραμμή γιά τό στόχο του, ἀποκρυσταλλώθηκε (ἔπειτα ἀπό τή γνωστή θεωρία τοπυ Φαλμεράγιερ) ἀπό τά ἱστορικά συμπεράσματα τοῦ Παπαρρηγόπολου καί τίς τεκμηριωμένες ἀποδείξεις τοῦ Πολίτη γιά τήν ἀδιάσπαστη ὁμοτροπία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ» (3).

Ὁ χαρακτηριστικός στίχος πού συνοψίζει τήν πίστη του ποιητῆ γιά τήν Ἑλληνιή Διάρκεια, εἶναι ὁ ἀκόλουθος:

Κοπρίσματα, ἀνεμορριπές, κλαδέματα, πλημμύρες

Σταλώσανε (σ.σ.περιόρισαν*) ἤ λυγίσανε τό δέντρο, δέν τ'ἀλλάξαν (*Λόγος Δ΄, 61).

Δέντρο εἶναι ὁ Ἑλληνισμός. Περνᾶ ἀπό περιπέτειες, δοκιμασίες καί κατακτήσεις, ἀλλά ἁπλῶς περιορίζεται ἐδαφικῶς ἤ ἀριθμητικῶς. Ὅμως ἡ ψυχή του δέν ἀλλάζει, ἡ συνέχεια διατηρεῖται. Ἡ μαγιά πάντα μένει, ὅπως θά ἔλεγε καί ὁ Μακρυγιάννης.

Τό ποίημα ξεκινᾶ μέ τήν κατάθλιψη τοῦ ἔθνους ἀπό τήν πτώχευση καί τήν ἧττα. Γράφει στόν Πρόλογο:

Σβησμένες ὅλες οἱ φωτιές οἱ πλάστρες μές τήν χώρα.

Ἀλλά ξεδιπλώνοντας τήν θριαμβευτική πορεία τοῦ Βασιλείου πρός τήν Ἀθήνα καί ὑμνῶντας μέ λαμπρούς στίχους τήν Παναγία καταλήγει σέ ξέσπασμα χαρᾶς καί ἐνθουσιασμοῦ. Ἡ Μεγάλη Ἰδέα εἶναι ζωντανή καί θά ἀπελευθερώσουμε τά ἐδάφη μας:

Μαρμαρωμένος βασιλιᾶς καί θά ξυπνῶ ἀπ' τό μνῆμα

Τό μυστικό καί τό ἄβρετο πού θά με κλιῆ θά βγαίνω,

Καί τή χτιστή Χρυσόπορτα ξεχτίζοντας θά τρέχω

Καί καλιφάδων νικητής καί τσάρων κυνηγάρης

Πέρα στήν Κόκκινη Μηλιά θά παίρνω τήν ἀνάσα. (Λόγος ΙΑ, 144-145)

Καλιφάδες εἶναι οἱ χαλίφηδες, οἱ ἡγέτες τοῦ Ἰσλάμ, τσάροι οἱ ἡγεμονες τῶν σλαβικῶν λαῶν καί συγκεκριμένα τῶν Βουλγάρων που μᾶς εἶχαν ταλαιπωρήσει στόν Μακεδονικό Ἀγῶνα (1903-1908). Ἀκριβῶς τότε πού ἔγραφε τό ἐπικό ποίημά του ὁ Κ. Παλαμᾶς.

Σήμερα ὡς Ὀρθόδοξοι Ἕλληνες ἐπιδιώκουμε τήν εἰρηνική συνύπαρξη μέ ὅλους τούς λαούς. Ὅμως χρειαζόμαστε τή συνείδηση τῆς συνέχειας τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιά νά ξεπεράσουμε κάθε ἐμπόδιο, κάθε κρίση. Ἔχουμε ἀνάγκη ἀπό μία νέα Μεγάλη Ἰδέα, ἡ ὁποία δέν θά εἶναι ἐδαφική οὔτε, ὅμως, ἀνεδαφική, οὐτοπική. Ἐνθυμούμενοι πόσο βοήθησε ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς στήν ἐθνική ἀφύπνιση τοῦ 1912-13 κατανοοῦμε πόση ζημιά κάνουν σήμερα ὅσοι θέλον νά μᾶς ἀποκόψουν ἀπό τό ἱστορικό παρελθόν μας, ἀπό τήν Ὀρθόδοξη παράδοσή μας, ἀπό τή διαχρονία τῆς γλώσσας μας.

Ἡ Συνέχεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπως ἀποκρυσταλλώνεται στή Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ, θά εἶναι ὁδηγός μας γιά ἕνα μέλλον εἰρηνικό, δημιουργικό καί ἐλπιδοφόρο. Ἡ ἑλληνορθόδοξη πορεία μας, ὅπως τεκμηριώνεται ἀπό ἱστορικούς, ποιητές καί λογίους, εἶναι ἡ δύναμή μας καί ἡ ἐλπίδα μας στούς δύσκολους καιρούς πού ζοῦμε. Ἄς προσευχηθοῦμε στήν Παναγία μας μαζί μέ τόν Κωστῆ Παλαμᾶ:

«Ὦ Στρατηλάτισσα Κυρά, σ' ἐσέ τά νικητήρια!

……..

Μακεδονίτισσα, Ἀθηναία, Πολίτισσα! Ἡ Βλαχέρνα γεμάτη ἀπό τό θάμα Σου!

(Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ, Δ΄ Λόγος, 420-435).

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. 1. Κώστα Κασίνη, Ἡ Ἑλληνική λογοτεχνική παράδοση στή Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ -Συμβολή στήν ἔρευνα τῶν πηγῶν, Ἀθήνα 1980, σελ. 515.
2. 2. Ἀντώνη Καλδέλλη, Ὁ Βυζαντινός Παρθενώνας- Ἡ Ἀκρόπολη ὡς σημεῖο συνάντησης χριστιανισμοῦ καί ἑλληνισμοῦ, Ψυχογιός, Ἀθήνα 2013, σελ. 189-190 κ.ἀ.
3. 3. Κώστα Κασίνη, ὅπως ἀνωτέρω, σελ. 515-516.

11.10.2013

Πηγή: www.antibaro.gr/